

Poselství Svatého otce k 56. Světovému dni sdělovacích prostředků

Naslouchat uchem srdce

24. ledna 2022

Drazí bratři a sestry,

v minulém roce jsme se zamýšleli nad potřebou „přijít a podívat se“, abychom objevili skutečnost a dokázali ji vyličit na základě prožitých událostí a setkání s lidmi. V tomto duchu bych nyní rád upozornil na další sloveso, a sice „naslouchat“, které je v gramatice komunikace rozhodující a je podmínkou skutečného dialogu.

Ztrácíme totiž schopnost naslouchat těm, kteří stojí před námi, a to jak v běžných každodenních vztazích, tak i v debatách o nejdůležitějších tématech občanského života. Poslech zároveň zažívá nový významný rozvoj v oblasti komunikace a informací díky nabídkám různých podcastů a audio chatů, což potvrzuje, že naslouchání zůstává pro lidskou komunikaci stále zásadní.

Významný lékař, zvyklý léčit rány duše, byl dotázán, co je největší potřebou lidských bytostí.

Odpověděl: „Bezmezná touha, aby se jim naslouchalo.“ Touha, která často zůstává skrytá, ale která je výzvou pro každého, kdo je povolán být vychovatelem či vzdělavatelem nebo jakkoli plní úlohu komunikátora: pro rodiče a učitele, pro pastýře a pastorační pracovníky, pro zaměstnance v oblasti informací i pro ty, kdo vykonávají sociální nebo politickou službu.

Naslouchat uchem srdce

Ze stránek Bible se dozvídáme, že naslouchání neznamena pouze akustické vnímání, ale že je bytostně spjato s dialogickým vztahem mezi Bohem a lidmi. „Šema' Izrael – Slyš, Izraeli“ (Dt 6,4), počátek prvního přikázání Tóry, se v Bibli neustále opakuje, a to až do té míry, že svatý Pavel prohlásí, že víra přichází z naslouchání (srov. Řím 10,17). Iniciativa totiž patří Bohu, který k nám mluví, a my mu nasloucháme; a také toto naslouchání koneckonců pochází z jeho milosti, jako se to děje novorozenci, který reaguje na pohled a hlas své matky a otce. Zdá se, že z pěti smyslů má Bůh nejraději sluch, snad proto, že je méně invazivní a diskretnější než zrak, a proto ponechává člověku větší svobodu.

Naslouchání odpovídá Božímu pokornému stylu. Je to činnost, která umožňuje Bohu zjevit se jako ten, kdo mluvením stvořil člověka ke svému obrazu a nasloucháním ho uznává jako svého partnera v dialogu. Bůh miluje člověka, proto se k němu obrací Slovem, a tak „nastražuje uši“, aby mu naslouchal.

Člověk má naopak tendenci ze vztahu utíkat, obracet se zády a „zamykat si uši“, aby nemusel naslouchat. Odmítnutí naslouchat často končí agresí vůči druhému, jako se to stalo posluchačům jáhna Štěpána, kteří si zapařovali uši a všichni naráz se na něj vrhli (srov. Sk 7,57).

Na jedné straně je tedy Bůh, který se vždy zjevuje tím, že se nezištně sděluje, a na druhé straně člověk, od něhož se žádá, aby se na něj naladil a začal naslouchat. Pán výslovně zve člověka ke spojení lásky, aby se člověk mohl plně stát tím, čím je: Božím obrazem a podobou ve své schopnosti naslouchat, přijímat a dávat prostor druhým. Naslouchání je v zásadě jedním z rozměrů lásky.

Proto Ježíš vyzývá své učedníky, aby si ověřili kvalitu svého naslouchání. „Dávejte tedy pozor, ať dobře posloucháte“ (Lk 8,18); k tomu je nabádá poté, co vyprávěl podobenství o rozsevači. Naznačuje tím, že nestačí jen naslouchat, ale je třeba naslouchat dobře. Pouze ti, kdo přijímají Slovo „dobrým a upřímným“ srdcem a věrně ho zachovávají, přinášejí ovoce života a spásy (srov. Lk 8,15). Pouze když budeme věnovat pozornost tomu, komu nasloucháme, čemu nasloucháme a jak nasloucháme, můžeme růst v umění komunikace, jehož středem není teorie nebo technika, ale „dovednost srdce vytvářet blízkost“ (apoštolská exhortace Evangelii gaudium, 171).

Všichni máme uši, ale mnohdy ani ten, kdo má dokonalý sluch, nedokáže naslouchat druhému člověku. Ve skutečnosti existuje vnitřní hluchota, horší než ta fyzická. Naslouchání se totiž netýká pouze sluchu, ale

celého člověka. Pravým místem naslouchání je srdce. Král Šalomoun, ačkoli byl velmi mladý, se ukázal jako moudrý, protože prosil Hospodina, aby mu dal „srdce, které naslouchá“ (srov. 1 Kr 3,9). Svatý Augustin vybízel k naslouchání srdcem (corde audire), k přijímání slov ne navenek, ušima, ale duchovně, srdcem: „Nemějte srdce v uších, ale uši v srdci“; a svatý František z Assisi nabádal své bratry, aby „nachýlili uši svého srdce“.

Při úsilí o skutečnou komunikaci je proto třeba nejprve znovu objevit naslouchání sobě samému, svým nejpravdivějším potřebám, které jsou zapsány v nejvnitřnějším jádru každého člověka. A nemůžeme začít jinak než tím, že nasloucháme tomu, co nás činí jedinečnými ve stvoření: touze být ve vztahu s druhými a s Druhým. Nejsme stvořeni k tomu, abychom žili jako atomy, ale abychom žili společně.

Naslouchání jako podmínka pro dobrou komunikaci

Existuje způsob naslouchání, který ve skutečnosti není nasloucháním, ale jeho opakem: odposloucháváním ve skrytosti. Všudypřítomným pokušením, které se v dnešní době sociálních sítí zdá být ještě naléhavější, je totiž odposlouchávání a špehování, zneužívání druhých ve svůj vlastní prospěch. Naopak, to, co činí komunikaci dobrou a plně lidskou, je právě naslouchání tváří v tvář člověku, jehož máme před sebou, naslouchání druhému člověku, ke kterému přistupujeme s poctivou, důvěřivou a upřímnou otevřeností.

Nedostatek naslouchání, s nímž se tak často setkáváme v každodenním životě, se, bohužel, projevuje i ve veřejném životě, kde, místo toho abychom si naslouchali, často „mluvíme jeden přes druhého“. To je známkou toho, že místo pravdy a dobra hledáme spíše přitakání; místo abychom naslouchali, věnujeme pozornost publiku. Dobrá komunikace se však nesnaží zaujmout publikum efektní hláškou s cílem zesměšnit účastníka debaty, ale věnuje pozornost důvodům druhého a snaží se pochopit složitost skutečnosti. Je smutné, když se i v církvi vytvářejí ideologická seskupení, naslouchání se vytrácí a uvolňuje místo neplodnému oponování.

Ve skutečnosti v mnoha dialozích vůbec nekomunikujeme. Prostě čekáme, až druhá strana domluví, abychom jí mohli začít vnucovat svůj názor. V těchto situacích, jak poznamenává filozof Abraham Kaplan[3], se dialog stává duologem: monologem o dvou hlasech. V opravdové komunikaci „já“ i „ty“ naopak „vycházejí ze sebe“ a jsou vztaženi jeden ke druhému.

Naslouchání je tedy první nezbytnou součástí dialogu a dobré komunikace. Nelze komunikovat, pokud jsme nejprve nenaslouchali, a dobrá žurnalistika není možná bez schopnosti naslouchat. Abychom mohli poskytnout solidní, vyvážené a úplné informace, je nutné dlouho naslouchat. Pro vylíčení události nebo popsání skutečnosti v reportáži je nezbytné umět naslouchat, být připraven změnit názor a upravit své výchozí předpoklady. Pouze pokud opustíme monolog, můžeme dosáhnout souzvuku hlasů, který je zárukou skutečné komunikace. Naslouchat několika zdrojům, „nezastavit se v první hospodě“ – jak nás učí odborníci v oboru – zajišťuje spolehlivost a serióznost předávaných informací. Naslouchat více hlasům, naslouchat jeden druhému, a to i v církvi, mezi bratry a sestrami, nám umožňuje cvičit se v umění rozlišovat, které se vždy jeví jako schopnost orientovat se v symfonii hlasů.

Ale proč čelit únavě z naslouchání? Velký diplomat Svatého stolce, kardinál Agostino Casaroli, hovořil o „mučednictví trpělivosti“, které je nezbytné k tomu, aby člověk naslouchal a byl slyšen při jednáních s těmi nejobtížnějšími partnery, s cílem dosáhnout co největšího dobra v podmínkách omezené svobody. I v méně obtížných situacích však naslouchání vždy vyžaduje ctnost trpělivosti spolu se schopností nechat se překvapit pravdou, byť jen zlomkem pravdy, u osoby, které nasloucháme. Teprve úžas umožňuje poznání. Mám na mysli nekonečnou zvědavost dítěte, které se dívá na svět kolem sebe široce otevřenými očima. Naslouchání v tomto rozpoložení – s úžasem dítěte ve vědomí dospělého – je vždy obohacující, protože se vždy najde něco, třeba jen malého, čemu se mohu od druhého člověka naučit a využít to ve svém životě.

Schopnost naslouchat společnosti je v této době, zraněné dlouhou pandemií, cennější než kdy jindy. Tolik nedůvěry vůči „oficiálním informacím“, která se postupně nahromadila, také zapříčinilo „infodemii“, kvůli níž působí stále větší námahu učinit svět informací důvěryhodným a transparentním. Je třeba nastražit uši a do hloubky naslouchat zejména sociálním obtížím, které jsou umocněny zpomalením nebo zastavením mnoha hospodářských činností.

Složitým problémem je také vynucená migrace a nikdo nemá hotový recept na jeho řešení. Opakuji, že pro překonání předsudků vůči migrantům a obměkčení tvrdosti našich srdcí bychom se měli snažit naslouchat jejich historiím. Každému z nich bychom měli dát jméno a přiřadit k němu jeho příběh. Mnoho výborných

novinářů to již dělá. A mnozí další by tak rádi učinili, kdyby jen mohli. Povzbudme je! Naslouchejme těmto příběhům! Každý pak bude moci svobodně podporovat migrační politiku, kterou považuje za nejvhodnější pro svou zemi. V každém případě však budeme mít před očima nikoli čísla, nikoli nebezpečné vetřelce, ale tváře a příběhy skutečných lidí, pohledy, očekávání, utrpení mužů a žen, kterým máme naslouchat.

Naslouchat jeden druhému v církvi

I v církvi je velmi potřebné naslouchat a vzájemně si naslouchat. Je to ten nejcennější a nejplodnější dar, který můžeme nabídnout jeden druhému. My křesťané zapomínáme, že služba naslouchání nám byla svěřena tím, který je posluchačem par excellence a k jehož dílu jsme povoláni, abychom na něm měli účast. „Musíme naslouchat Božím uchem, chceme-li být schopni mluvit jeho slovem.“[4] Tak nám protestantský teolog Dietrich Bonhoeffer připomíná, že první službou, kterou dlužíme ostatním ve společenství, je naslouchat jim. Kdo neumí naslouchat svému bratrovi, nebude brzy schopen naslouchat ani Bohu.

V pastorační činnosti je nejdůležitějším úkolem „apoštolát uší“. Naslouchání před mluvením, jak nabádá apoštol Jakub: „Člověk má být čilý, když někomu naslouchá, ale váhavý, než začne mluvit“ (Jak 1,19). Darovat nezištně něco ze svého času a naslouchat lidem je prvním projevem dobročinné lásky.

Před nedávnem byl zahájen synodální proces. Modleme se, aby to byla velká příležitost ke vzájemnému naslouchání. Společenství ve skutečnosti není výsledkem strategií a programů, ale vzniká na základě vzájemného naslouchání mezi bratry a sestrami. Stejně jako ve sboru jednota nevyžaduje uniformitu a monotónnost, ale pluralitu a rozmanitost hlasů, polyfonii. Každý hlas ve sboru přitom zpívá s ohledem na ostatní hlasy a na harmonii celku. Tato harmonie je zamýšlena skladatelem, ale její uskutečnění závisí na symfonii všech a každého jednotlivého hlasu.

S vědomím, že se účastníme společenství, které nás předchází a zahrnuje, můžeme znovu objevit symfonickou církev, v níž každý člověk je schopen zpívat svým vlastním hlasem a přijímat jako dar hlasy ostatních, aby se projevila harmonie celku, kterou komponuje Duch Svatý.

Řím, u sv. Jana v Lateránu 24. ledna 2022, památka svatého Františka Saleského

FRANTIŠEK